

‘Beslist pareltjes’

OPBRENGST VAN VIJF JAAR INNOVEREN IN DE BEROEPSKOLOM

In de beginfase van het Innovatiearrangement Beroepskolom was de aanpak aan de ‘hoe-kant’ weinig flexibel en waren de standpunten behoorlijk orthodox. Ondertussen hebben zich opvallende ontwikkelingen voorgedaan en is er in de loop der jaren meer variatie en maatwerk ontstaan in de pedagogisch-didactische aanpak. Een evaluatie van vijf jaar Innovatiearrangement.

DOOR JOSÉ HERMANUSSEN, ELLY DE BRUIJN EN LOUISE VAN DE VENNE

De regeling Innovatiearrangement Beroepskolom valt onder de zogenaamde ‘dieptestrategie’; een van de drie subsidie-regelingen die de overheid inzet om het beroepsonderwijs actueel te houden en te vernieuwen. Zo is er de ‘basisstrategie’, die simpelweg bedoeld is om het onderwijs up-to-date te houden, en de ‘breedtestrategie’ die gericht is op het verspreiden van innovaties die reeds ontwikkeld zijn, bijvoorbeeld in het kader van de impulsregeling of innovatiebox.

De dieptestrategie is bedoeld voor experimenten die binnen de reguliere kaders geen gestalte kunnen krijgen en een Research en Development (R&D) karakter hebben.

Aan de regeling Innovatiearrangement Beroepskolom ligt een duidelijke hypothese ten grondslag.

De verwachting is dat je het imago van het beroepsonderwijs kunt verbeteren, de schooluitval kunt verminderen en doorstroom kunt vergroten, wanneer je nieuwe pedagogische praktijken inzet die

via regionale samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven en tussen onderwijsinstellingen in de kolom, tot stand zijn gekomen. Vanuit de wetenschap dat geïsoleerde acties weinig effect hebben, opteert het Innovatiearrangement voor een integrale aanpak. Het ontwikkelen van de nieuwe leerarrangementen dient hand in hand te gaan met organisatieontwikkeling en passende vormen van samenwerken in de regio. Om zicht te krijgen op de opbrengsten van het Innovatiearrangement hebben de onderzoekers verschillende methoden ingezet. Gegevens over de inhoudelijke invulling van de projecten zijn verzameld via projectbezoeken, via kenniskringen waarin projecten hun ervaringen deelden en vergeleken, en via analyse van projectrapportages. Om de

effectkant in kaart te brengen zijn er op projectniveau systematisch gegevens verzameld over de in- door en uitstroom. Tevens zijn er waarderingsgegevens verzameld bij direct betrokkenen, deelnemers, docenten en praktijkopleiders, om na te gaan of het imago van het beroepsonderwijs veranderde. De metingen zijn gedurende de projectperiode herhaaldelijk uitgevoerd.

Hoewel er onmiskenbaar veelbelovende pareltjes zijnesignaleerd, moet op basis van de verzamelde gegevens geconcludeerd worden dat de verwachtingen van het Innovatiearrangement nog niet echt zijn ingelost. Een projectperiode van drie jaar is daarbij absoluut te kort om een ingrijpende innovatie neer te zetten en effecten te sorteren. Beter zou zijn om over een jaar of vijf na afloop te kijken welke zoden de innovaties aan de dijk hebben gezet.

Dit laat onverlet dat de evaluatiegegevens wel een beeld geven van de stand van

zaken en van opvallende ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan in de achterliggende periode. Waaronder op het vlak van de pedagogisch-didactische vernieuwing, organisatievernieuwing en van het ‘co-makship’ in de onderwijskolom en tussen onderwijs en bedrijfsleven.

Vernieuwing

Er is in de loop der jaren meer variatie en maatwerk in de pedagogisch-didactische aanpak ontstaan. In de beginfase van het Innovatiearrangement moesten leerlingen zichzelf leren sturen, per se een leervraag hebben voordat er iets werd aangereikt en theorie werd altijd pas na de praktijk gegeven. Momenteel wordt er meer gekeken naar wat spe-

De verwachtingen zijn
nog niet ingelost

cifieke groepen deelnemers nodig hebben, en hoe je deze het beste bedient. Gelet op de enorme heterogeniteit van de deelnemerspopulatie in de onderwijskolom is dat een belangrijke stap voorwaarts. Voor sommige leerlingen is zoiets als zelfsturing, of het formuleren van leervragen een brug te ver. Terwijl andere leerlingen er juist prima mee uit de voeten kunnen. In de waarderingsgegevens zie je dat terug: deelnemers van mbo niveau 1, 2 en de jongere leerlingen - de vmbo'ers - zijn over de orthodoxe aanpakken, zoals zelfsturing, aanmerkelijk minder te spreken dan de deelnemers van de hogere mbo-niveaus en de hbo-studenten. Ook aan de inhoudskant is er het nodige veranderd. Zo is er veel meer aandacht gekomen voor het kennisaspect. Meer en meer wordt erkend dat het niet alleen om ervaringsleren en ervaringskennis gaat, maar dat formele kennis een belangrijke basis is bij het opleiden van toekomstig beroepsbeoefenaren. Het gaat juist om een evenwichtige combinatie van allerlei soorten kennis. Uitgangspunt van het Innovatiearrangement is dat de vernieuwingen worden verduurzaamd. Het is dan ook heel belangrijk dat de vernieuwingsprojecten een verankering kennen in de staande organisatie, dus dat ze zijn ingebed in de reguliere organisatie en het (HRD)-beleid van de instelling. Die verbinding is essentieel om er voor te zorgen dat projectresultaten aansluiten bij dagelijkse werkprocessen van de organisatie. De evaluatiegegevens laten zien dat er op dit punt wel progressie is gemaakt, maar dat er zeker nog een flinke weg is te gaan. In de beginfase van het Innovatiearrangement

Het gaat om een
evenwichtige combinatie van
allerlei soorten kennis

was de verbinding over het algemeen ver te zoeken. Het college van bestuur wist bij wijze van spreken niet eens dat er een project liep. Gaandeweg wordt er meer over de verankering nagedacht, ook tijdens de rit. En er worden gericht acties ondernomen om de inbedding te stimuleren en om als organisatie te leren van het innoveren.

Toch maken de deelnemersaantallen van de projecten duidelijk, dat het moeilijk lukt om tot een opschaling van de innovaties te komen. De innovaties verspreiden zich tamelijk moeizaam, wat een signaal is dat veel instellingen hun breedte- of soms zelfs basisinnovatie nog niet op orde hebben. Anders

gezegd: de instellingen zijn begonnen met diepte vernieuwingen, terwijl ze er eigenlijk nog niet rijp voor zijn. Bij het aanvragen en toekennen van diepte vernieuwingsprojecten zou veel sterker naar het innovatief vermogen van de instelling gekeken

moeten worden. Dit om te voorkomen dat de innovaties verpieteren of marginale verschijnselen blijven.

Co-makership

De ambitie van het Innovatiearrangement is dat de samenwerking vorm krijgt op alle niveaus. Dus zowel op het niveau van visie-ontwikkeling, als op het niveau van het ontwerp en de uitvoering van concrete opleidingsprojecten van deelnemers. Het 'co-makership', met name in de onderwijskolom, is zonder twijfel het minste uit verf gekomen als het gaat om duurzame samenwerking die zichtbaar is in de leerarrangementen van de deelnemers. Dat gebeurt maar mondjesmaat. Ook uit

Wordt het opleiden voor een belangrijk deel overgeplaatst naar de werkvloer, dan heeft dat consequenties voor de professionalisering van praktijkopleiders.

FOTO: JAN LANKVELD

de waarderingcijfers van de direct betrokkenen blijkt dat 'co-makership', tot uiting komend in doorlopende leer- en begeleidingslijnen, nog geen vaste voet aan de grond heeft gekregen. Ter verklaring van dit gegeven zijn verschillende factoren aan te wijzen. Ten eerste is de samenwerking niet altijd op alle niveaus goed belegd. Op managementniveau is er veelvuldig contact, maar op het niveau van de uitvoering (de opleiders), ontbreekt het nog aan structurele ontmoetings- en overlegmogelijkheden. Tijdgebrek speelt een rol, maar ook het feit dat het om verschillende werelden gaat die niet in één handomdraai te verenigen zijn. Het vmbo is eigenlijk de eerste fase voortgezet onderwijs, terwijl het mbo veel dichterbij de beroepspraktijk zit en het hbo zich vooral wil meten met de universiteiten.

Hoewel er bij de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven meer beweging was te zien, bleek het ook hier lastig te zijn de samenwerking tot op het niveau van de leerlingen handen en voeten te geven. Deels is dat toe te schrijven aan het verschil in dynamiek tussen bedrijfsleven en onderwijs, maar ook aan het feit dat de partijen niet altijd scherp voor ogen hadden waarvoor ze elkaar nu eigenlijk precies wilden inschakelen. Soms werd het bedrijfsleven er een beetje 'bijgesleept', omdat de subsidieregeling participatie van bedrijven nu eenmaal voorschrijft. Van de andere kant waren er ook situaties waarbij het bedrijfsleven duidelijk werd overvraagd. Bijvoorbeeld: als je het opleiden voor een belangrijk deel overplaatst naar de werkvloer, dan dien je ook te bedenken wat dat aan condities veronderstelt op het vlak van de professionalisering van praktijkopleiders. Het valt op dat dit thema over het algemeen weinig aandacht heeft gekregen in de projecten.

Effecten

En hoe zit het met de beoogde effecten, in termen van minder uitval en meer doorstroom in de beroepsonderwijskolom? In hoeverre hebben de eerste twee tranches deze ambities waargemaakt? Eerder is al opgemerkt dat een projectperiode van drie jaar te kort is om grote bewegingen te zien. Zeker als het gaat om doorstroom. Immers, de meeste deelnemers hebben in drie jaar nog geen volledige opleiding doorlopen. Over de uitval zijn meer gegevens bekend, al zijn voor harde conclusies reeksen waarnemingen nodig die meer zicht geven op factoren die de uitval beïnvloeden. Dat neemt niet weg dat er uit de cijfers indicaties zijn af te leiden. Zo is duidelijk geworden dat vmbo-leerlingen en deelnemers van mbo niveau 1, 2 verhoudingsgewijs vaker dan mbo niveau 3, 4 deelnemers en hbo studenten- afhaken, of overstappen naar opleidingen waar men minder aan het innoveren is, waar het rustiger is. Over het algemeen pakken de projecten van het Innovatiearrangement voor deze kwetsbare groepen minder goed uit dan voor de deelnemers van de hogere opleidingsniveaus. Een vraag die nog open ligt, is hoe je deze deelnemers beter bij innovaties kunt betrekken. Zij lopen namelijk groter

gevaar de weg kwijt te raken en het overzicht te verliezen, zeker bij radicale experimenten.

Hoewel de regeling nuttig is gebleken om de innovatie van het beroepsonderwijs een extra impuls te geven - de pareltjes wijzen in die richting - is het huidige doelenkader te rigide en te veel omvattend om te realiseren in een projectperiode van drie jaar. Aan de vormgevingskant moet er meer ruimte komen

om accenten te leggen, bijvoorbeeld op de samenwerking onderwijs-bedrijfsleven of op 'co-makership' in de kolom. Aan de effectkant is het wel zaak om harde eisen te blijven stellen.

Uiteindelijk moet je kunnen laten zien

en bewijzen wat een innovatie oplevert in termen van minder uitval, meer doorstroom en betere onderwijskwaliteit. Verder is het belangrijk om bij toekenning van projecten beter te kijken of ze passen bij het innovatief vermogen van de instelling, zodat de innovaties ook daadwerkelijk kunnen landen en zich verspreiden. Bij de vorming van de pedagogisch-didactische praktijken is het van belang de koers van meer variatie en adaptiviteit voor te zetten. De uitkomsten op vmbo en mbo 1, 2 niveau wijzen er immers op dat er nog een weg te gaan is. Tot slot is het van belang om condities te creëren voor het leren van innoveren. Dit betekent het erkennen en faciliteren van experimenteer- en leerruimte voor opleiders en managers, zodat zij een onderzoekende houding ontwikkelen, en systematisch nagaan - ook lopende het innovatieproces - wat werkt, voor wie en in welke situatie. ■

Het Innovatiearrangement Beroepskolom bestaat nu ruim zes jaar. In 2003 besloten OCW, de sociale partners en Het Platform Beroepsonderwijs tot de oprichting van dit investeringsfonds om de vernieuwing van het beroepsonderwijs (vmbo-mbo-hbo) een krachtige impuls te geven. De ambitie van het Innovatiearrangement Beroepskolom is driedelig: aantrekkelijker en kwalitatief beter beroepsonderwijs, minder uitval en meer in- en doorstroom. Regionale samenwerkingsverbanden van scholen en bedrijven krijgen subsidiemiddelen om deze ambitie via baanbrekende experimenten te realiseren. In 2004 is de eerste tranche van projecten van start gegaan, elk jaar gevolgd door weer een nieuwe serie van projecten. De innovatieprojecten hebben een looptijd van drie jaar en intussen zijn twee tranches geheel afgerond en geëvalueerd.

José Hermanussen en Louise van de Venne werken bij het Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO). Elly de Bruijn was projectleider van het evaluatieprogramma Innovatiearrangement Beroepskolom, 1e en 2e tranche, en destijds werkzaam bij CINOP Expertisecentrum. Momenteel is zij lector aan Hogeschool Utrecht en hoogleraar aan de Universiteit Utrecht.